

A group of children are gathered outdoors in a lush green setting, likely a school garden. In the foreground, a child with dark curly hair, wearing a blue t-shirt, is seen from behind, pointing their right index finger upwards. To the left, another child in a purple shirt is also pointing upwards. The background is filled with vibrant green foliage, creating a bright and natural atmosphere. The overall scene suggests an active learning environment.

Hoofdstuk 6

De schooltuin als leeromgeving

Hoofdstuk 6

De schooltuin als leeromgeving

Leren moestuinieren en rekenen, taal en geschiedenis in de praktijk

De schooltuin is dé plek om in de praktijk te leren. Een mooie aanvulling op het klaslokaal. Immers, verandering van omgeving en van aanpak zorgt ervoor dat andere kinderen tot bloei komen, dat vakken op een andere manier aan bod komen en dat andere onderwerpen aan de orde komen. Dat vraagt dus ook om een andere aanpak. Voor iedereen die aan de slag gaat met schooltuinlessen, geven we in dit hoofdstuk praktische handvatten en tips.

6.1 Schooltuinles samenstellen

Als je alle plannen voor de schooltuin gerealiseerd hebt, is het leukste moment aangebroken. De kinderen gaan aan het werk! Voor veel kinderen is de schooltuin een nieuwe omgeving en het telen van groenten een nieuwe activiteit. De begeleider neemt hen mee in de wondere wereld van zelf telen, oogsten en proeven. Een wekelijkse werkplanning geeft structuur aan de werkzaamheden voor elke week. Het is een vak apart om die werkzaamheden in een schooltuinles te gieten die past bij wat je de kinderen wilt leren. Het is het vak van leerkracht. In de schooltuin zijn veel schooltuinondersteuners actief die niet beschikken over een lesbevoegdheid, maar die wel schooltuinlessen geven.

De inhoud van de schooltuinlessen bepalen

Bij een duidelijk teeltplan voor de schooltuin passen wekelijkse werkzaamheden en activiteiten. Die werkzaamheden zijn de basis voor de schooltuinlessen. De bedden moeten op tijd klaar zijn om te kunnen zaaien. Dat zaaien moet in een bepaalde week, zodat de kinderen volgens schema kunnen oogsten. Tussen het zaaien en oogsten moeten de kinderen hun plantjes verzorgen tot ze groot genoeg zijn om er een lekkere maaltijd mee te maken. Afhankelijk van de beschikbare tijd en frequentie van schooltuinlessen, is er naast de basisverzorging van de planten tot oogstbare gewassen ruimte om aan de slag te gaan met allerlei educatieve onderwerpen die kunnen worden overgebracht in de praktijk van de schooltuin.

Educatieve waarde van gewasgroepen

Groenten uit verschillende gewasgroepen hebben unieke eigenschappen die goed bij lesthema's passen. Hoe meer variatie in schooltuingewassen, hoe meer de kinderen dus kunnen leren.

Aardappelplanten maken knollen, het is een overwinteringsvorm voor de plant. In de knollen zit reservevoedsel dat de plant weer gebruikt voor de groei van een nieuwe plant. Hetzelfde geldt voor de wortelgewassen. Is overwintering een thema? Ga met de kinderen op ontdekking naar andere overwinteringsvormen van planten of dieren.

De vruchtgewassen zijn interessant voor lessen over de bouw en werking van een bloem. Vergelijk de mannelijke en vrouwelijke bloemen van courgette of pompoen. Wat zijn de verschillen en aan welke bloem komen de vruchten?

De cyclus van zaad tot zaad leg je uit bij peulgewassen. Hun bloemen groeien uit tot een peul. Daarin zitten de zaadjes die weer volledig kunnen uitgroeien tot een plant. Van iedere gewasgroep worden andere delen van de plant gegeten. Vergelijk bijvoorbeeld de aanwezige voedingsstoffen in een peul met die in een aardappel. Wat zijn de verschillen?

Kant-en-klare praktijklessen

Er zijn erg veel inspirerende kant- en klare lessen te vinden via internet en boeken. Op de website van Alliantie Schooltuinen staat gratis schooltuinlesmateriaal. IVN, Velt en lokale natuur- en duurzaamheidscentra hebben aanvullende lesmaterialen rondom natuureducatie die je vaak gratis of tegen een kleine vergoeding mag gebruiken. Er zijn lessen beschikbaar over de opbouw van een plant, de verspreiding van zaden, bodemtestjes, zoekkaarten met bodemdierpjes etcetera. Deze kant-en-klare materialen kun je ook gebruiken als inspiratie voor het ontwikkelen van een schooltuinprogramma op maat voor jouw school.

Thema's voor de schooltuinlessen

Het zaaien, verzorgen en oogsten van de gewassen in de schooltuin vormt de rode draad in de schooltuinlessen. Daarnaast kunnen in de verschillende lessen ook andere thema's aan bod komen. Voor diverse van deze thema's zijn al kant-en-klare lessen beschikbaar.

- Composter
- Bodemdierpjes zoeken
- Bodemonderzoek
- Bestuiving en bestuivers
- Nuttige dieren en plaagdieren
- Klimaatonderzoek
- Eetbare bloemen
- Zaden verzamelen
- De verspreiding van zaden
- Plantopbouw en plantkunde
- (Eetbaar) onkruid
- Koken

6.2 Lessen afstemmen op de leeftijd van kinderen

Op de basisschool ontwikkelt een kind zich razendsnel op lichamelijk, sociaal-emotioneel en cognitief vlak. Als begeleider in de schooltuin speel je in op het ontwikkelingsniveau van de kinderen, zodat je lessen goed uitvoerbaar zijn voor de kinderen in jouw groep.

Kleuters, 4 en 5 jaar

Kleuters zijn de wereld aan het ontdekken met veel enthousiasme, beweging en fantasie. Ze leren met heel hun lijf. Ze spelen, proberen en zoeken grenzen op. Hun bewegingen kunnen onhandig of nog wat lomp zijn. Ze oefenen graag met kleine motorische bewegingen, maar beheersen die nog niet allemaal. Zoeken, ordenen en verzamelen van materialen is favoriet. Ze hebben oog voor detail en willen alles weten en ontdekken. Daarbij gebruiken ze al hun zintuigen.

Kleuters zijn egocentrisch en kunnen zich nog lastig inleven in anderen. Samen spelen kan daarom ineens omslaan in ruzie. Kinderen op deze leeftijd zijn nieuwsgierig en stellen veel vragen. Op ontdekkingstocht in de wereld verliezen ze zich graag in fantasierijk spel. De concentratieboog is nog kort. Houd daar rekening mee bij lessen of opdrachten, houd het kort.

Tips voor kleuterlessen:

- Stel ontdekken centraal, niet het resultaat of kennis.
- Maak gebruik van fantasie. Gebruik verhalen en liedjes, imiteer planten, dieren én de meester of juf.
- Laat kleuters lekker bewegen. Beperk de tijd dat ze moeten luisteren en stil zijn.
- Let op! Doelgericht samenwerken kan nog lastig zijn, verwacht er niet teveel van.
- Maak gebruik van alle zintuigen bij het werken en beleven in de tuin.
- Houd het kort, zowel je programma als de verschillende onderdelen.
- Maak tuinregels duidelijk en spreek af welk gedrag je verwacht.

Balans

De tuinafspraak kan zijn: in de tuin lopen we rustig over de paadjes. Sta er niet van te kijken als kleuters dit in enthousiasme en spel vergeten en kort na het vertellen door de bedden rennen. Dit komt niet (altijd) voort uit ongehoorzaamheid. Meerdere keren herhalen is nodig. Vind een balans tussen regels, plannen en flexibiliteit. Een gevonden worm kan alle aandacht afleiden. Het is mooi als je daar de ruimte voor hebt.

UIT DE PRAKTIJK – Groningen: uitjes planten met kleuters

In Groningen zijn speciale kleutertuintjes onderdeel van een groter schooltuinencomplex (Westpark). In 6-kantige bakken planten kleuters uitjes. Aan 5 van de 6 kanten zitten de kleuters op hun knietjes. De zesde kant is voor een ouder die meehelpt en samen met de kleuters de opdracht uitvoert zoals die is uitgelegd door de schooltuinmeester.

Groep 3 en 4. Kinderen van 6 tot 8 jaar.

In groep 3 en 4 leren kinderen lezen, schrijven en rekenen. Ze maken een grote ontwikkelingsprong. Kinderen kunnen al wat langer luisteren en werken aan opdrachten. Ook de fijne en grove motoriek gaan vooruit.

Kinderen vinden het nog steeds leuk als je een verhaaltje vertelt en kunnen steeds beter onderscheiden wat fantasie is en wat werkelijkheid. Op zoek naar houvast en het begrijpen van de wereld is de waarheid nog erg zwart-wit. Als iets in een situatie waar is, is dat altijd zo. Denk bijvoorbeeld aan kleren die niet vies mogen worden. Of dat je geen dieren aan mag raken. Betekenisvolle volwassenen, zoals ouders en leerkrachten, hebben een grote voorbeeldfunctie in het vertellen van deze 'waarheden'.

Tips voor lessen voor groep 3 en 4

- Maak ruimte voor veel beweging. Voor sommige kinderen is de stap naar veel minder spelen en meer zittend leren en luisteren best groot. In de schooltuin is de ruimte om weer te bewegen en actief bezig te zijn. Zorg dat de activiteiten hier ook op gericht zijn.
- Laat kinderen meer samenwerken. Zorg daarbij voor voldoende materiaal en duidelijke afspraken, bijvoorbeeld over het wisselen van rol bij een bepaalde opdracht.
- Gebruik beperkt eenvoudige en beeldende werkbladen en alleen als ze echt van meerwaarde zijn in de tuin. Het invullen kost nog veel tijd en energie en kinderen hebben nog vaak hulp nodig hierbij.
- Wees je bewust van je voorbeeldrol. Als je zegt dat kinderen de blaadjes aan de planten moeten laten zitten, moet jij ook geen blaadjes plukken. En als dat wel nodig is, leg uit waarom jij deze ene keer een uitzondering maakt.

Groep 5 en 6. Kinderen van 8 tot 10 jaar. De ideale schooltuinleeftijd?

De basis voor lezen, schrijven en rekenen is gelegd. Op school komt meer ruimte voor nieuwe vakken, zoals aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en techniek. Schooltuinlessen sluiten goed aan bij de inhoudelijke thema's van deze leerjaren. Als een school ervoor kiest om maar met één groep te schooltuinieren, dan is dat vaak groep 6.

De blik op de wereld wordt op deze leeftijd breder. Kinderen ontdekken wat ze leuk vinden en wat ze goed kunnen. Dit is voor ieder kind anders. Voor het zelfbeeld van kinderen is het belangrijk dat ze succeservaringen opdoen. Volwassenen komen in een nieuw licht te staan en worden kritischer bekeken. Kinderen vragen door en denken na over wat zij zelf vinden. De basis voor de fijne en grove motoriek is gelegd, maar om ergens goed in te worden is oefening nodig. Na een instructie kunnen kinderen zelfstandig of in groepjes werken. Voordoen blijft belangrijk.

Tips voor lessen voor groep 5 en 6

- De motorische vaardigheden zijn zodanig ontwikkeld dat kinderen kunnen werken met tuingereedschap, maar nog niet ieder kind is daar even handig in. Realiseer je dat termen als 'schoffelen' of 'harken' nieuw zijn voor veel kinderen. Geef daarom niet alleen een instructie in woorden, maar doe de handelingen ook voor.
- Na een instructie kunnen kinderen zelfstandig of in groepjes werken.
- Kinderen krijgen een duidelijke voorkeur met welke klasgenoten ze wel of niet willen samenwerken. Creëer duidelijkheid door zelf groepjes te maken als dat nodig is, of vraag het de leerkracht. Dat scheelt veel onrust.
- Zorg voor afwisseling in werkvormen. Dat helpt om ieder kind een succeservaring te laten beleven in de tuin.
- Maak ruimte voor het aanspreken van onderzoeksvaardigheden en het volgen van eigen interesse binnen het schooltuinieren.
- Binding wakkert het verantwoordelijkheidsgevoel aan en zorgt voor meer plezier. Probeer als er mogelijkheid voor is om een eigen stukje grond toe te wijzen aan 1 kind of een klein groepje.

UIT DE PRAKTIJK - Boerenkool voor een vleugellamme duif

De kleine moestuin van de Barbaraschool in Amsterdam werd in het voorjaar al snel ontdekt door houtduiven. Tot groot verdriet van de kinderen, want de duiven pikten aan de boerenkool, peultjesplanten en hun net opgekomen raapsteeltjes. Als groep 6 op een dag met schooltuintjuf Jitske Hallema bij de schooltuin aankomt, zit er weer zo'n brutale duif in de moestuinbak te pikken. Met veel kabaal jagen de kinderen hem de dichtstbijzijnde boom in, waar hij blijft zitten kijken. 'Rotvogel', mopperen de kinderen.

Dan ziet Praise, een van de kinderen, nóg een duif, die zich achter de moestuinbak verstoppt. Haar vleugel staat een beetje gek en lijkt gebroken. Dat kan op veel medeleven van de kinderen rekenen. Ze willen haar allemaal bekijken, maar maken de duif zo natuurlijk erg bang. De duif in de boom maakt veel kabaal, hij wil zijn gewonde maatje beschermen.

Als juf Jitske de dierenambulance belt, moeten ze praten als Brugman; eigenlijk halen ze geen duiven op. Maar de kinderen zeggen overtuigend: 'deze houtduif is getrouwd en heeft een nestje'. De dierenambulance komt er toch aan. In een mooie doos met het adres van de school erop mag de duif in de schooltuin de ambulance afwachten. Tijdens het speekwartier komen de kinderen om de beurt op ziekenbezoek. Wanneer Praise de duif overdraagt aan de dierenambulance, verzoekt ze met klem om de vogel weer hier terug te brengen als ze beter is. Dan zwaait heel groep 6 de duif uit. 'Gelukkig maar dat ze in onze moestuin gevallen was, juf, zegt één van de kinderen. 'Nu kon ze tenminste gezond eten, want van boerenkool word je sterk.'

Vier weken later zijn de nieuwe peultjes stevig in de klimrekjes verankerd. Er groeien nieuwe blaadjes aan de boerenkool en de amsoy (een koolsoort) komt al op. In de dichtstbijzijnde boom koeren twee houtduiven. 'De duif is beter, juf. Ze mogen de boerenkool wel hebben, maar ik zet een gaasje over mijn amsoy.'

Groep 7 en 8. Kinderen van 10 tot 12 jaar.

Op deze leeftijd beginnen kinderen jongeren te worden. Hormonen zorgen voor een groeispurt en lichamelijke veranderingen, die bij meisjes meestal eerder starten dan bij jongens. Het gaat ongelijk en schokkerig. Het ene kind vertoont nog echt kinderlijk gedrag en het andere is al een echte pre-puber. Het kan lastig zijn om met deze verschillen om te gaan. In de vrije situatie van de schooltuin zijn kinderen daardoor soms meer met elkaar en de onderlinge relaties bezig dan met het tuinwerk. Hun plek in de groep speelt een belangrijke rol en erbij horen is belangrijk.

Kinderen bereiden zich voor op de stap naar de middelbare school. Er zijn voorbereidende toetsen en eindtoetsen. Daardoor is er vaak minder ruimte voor schooltuinlessen. Voor kinderen met een praktische leervoorkeur, kan het juist daarom een welkome aanvulling zijn.

Kinderen weten wat ze wel of juist niet leuk vinden en kunnen dat ook duidelijk maken. Ze worden graag uitgedaagd, gaan abstracter denken, logisch redeneren en kunnen steeds beter tot oplossingen komen voor nieuwe situaties. Zelfstandig werken en verantwoordelijkheid spreken aan.

Tips voor lessen voor groep 7 en 8

- Maak gebruik van werkvormen die gericht zijn op onderzoeksvaardigheden en zelf beslissingen nemen.
- Opdrachten om zelf iets te bedenken of maken, zoals het ontwerpen en maken van een klimrek voor bonen, passen goed. Kinderen zijn echter niet altijd zo zelfsturend als zij zelf denken. Kaders en een helder einddoel blijven belangrijk.
- Schrik niet van een ongemotiveerde groep of een negatieve reactie op jouw leuke idee. Luister en neem de kinderen serieus, maar laat je er niet door van de wijs brengen. Groepsdynamiek en bezig zijn met elkaar kan de zin in schooltuinieren overbluffen. Eenmaal bezig, kunnen kinderen zich vaak losmaken van die negatieve groepsdynamiek.
- Laat ook in groep 7 en 8 de leerkracht de groepen bepalen, zodat er geen kinderen buitengesloten worden of kies voor een systeem waarbij je de groepjes indeelt middels loting.
- Klasoverstijgend werken en de kinderen uit groep 7 en 8 een expertrol geven waarbij zij kinderen uit lagere klassen helpen en begeleiden, werkt vaak erg goed.

6.3 Werkvormen

Leren kan op vele manieren

Ieder kind leert op een andere manier. Weinig kinderen houden van lange instructies met veel details en verhalen. Sommige kinderen leren door te kijken en na te doen, anderen door gewoon te doen en daarna pas vragen te stellen. Het ene kind vindt duidelijke kaders en gestructureerde opdrachten fijn. Het andere kind bloeit op als er vrijheid is om dingen zelf uit te proberen en te onderzoeken. Samenwerken brengt sommige kinderen tot een hoger niveau en anderen vinden het moeilijk of komen in een groepje niet uit de verf.

Naast verschillen in leervoorkeur zijn er ook verschillende voorkeuren voor activiteiten. Het ene kind geniet met de handen in de modder of composthoop, terwijl een ander kind hiervan gruwelt. Zorg voor afwisseling in activiteiten en werkvormen. Zo daag je zoveel mogelijk kinderen uit om te leren en lekker bezig te blijven. Soms ontstaat ontwikkeling en zelfkennis door juist dat te doen wat een kind niet leuk vindt of niet denkt te kunnen.

“De populatie van gewervelde dieren is wereldwijd sinds 1970 gemiddeld met 70% afgenomen. Meer dan 2 miljard mensen op deze planeet hebben onvoldoende gezond voedsel. Dat kunnen schoolkinderen in de schooltuin niet oplossen, maar als ze met hoofd, hart en handen ontdekken hoe een zaadje uitgroeit tot een enorme pompoen, ervaren ze wel het wonder van de natuur. En dat is ongelooflijk belangrijk; voor de natuur, voor mensen en voor een mooie toekomst.”

Jelle de Jong, algemeen directeur Wereld Natuur Fonds

Gevarieerd uitleg geven

Maak bij je instructie gebruik van ondersteunende middelen en wissel eens af in hoe je de instructie vormgeeft. Een aantal suggesties:

- Geef instructie door het stellen van vragen: we gaan vandaag wortels zaaien. We hebben eerder gezaaid; wie weet nog hoe we dat toen gedaan hebben? Zo sluit je aan bij bestaande kennis, je laat kinderen zelf vertellen. Of vraag: we gaan iets nieuws doen, hoe kunnen we dit aanpakken? Kinderen gaan samen nadenken. Kies daarna of de kinderen hun aanpak zelf in de praktijk toetsen en evalueren of dat de schooltuinbegeleider het juiste antwoord geeft en het alsnog vertelt en laat zien.
- Laat kinderen kijken naar de handen van de begeleider terwijl mondeling uitleg wordt gegeven. 'Onthoud hoe dit eruit ziet, straks gaan jouw handen dit ook doen in jouw tuintje.
- Vraag na de instructie of ze jou kunnen uitleggen of voordoen wat er moet gebeuren.
- Gebruik watervaste posters of tekeningen bij je uitleg.
- Gebruik levensechte, ondersteunende voorwerpen en benoem alles goed. Bedenk dat veel begrippen nieuw zijn.
- Geef eens instructie op papier. Laat kinderen in een groepje de instructie lezen en overleggen hoe ze deze moeten uitvoeren. Bied ruimte om vragen te stellen als ze het niet snappen en moedig aan om samen tot een oplossing te komen.
- Geef tijdens het zelfstandig werken een controlemiddel mee: een voorbeeld waarop ze kunnen zien of ze het goed doen. Denk aan een geplastificeerd teeltplan of een bord waarop duidelijk wordt waar welk gewas staat.
- Schakel de zintuigen in tijdens de instructie: voel eens, proef eens, ruik eens.
- Breng informatie kort en bondig. In het algemeen is een lange instructie met veel details voor de meeste kinderen niet interessant. Ze willen aan de slag. De schooltuin is een omgeving van lekker doen.

Schooltuinondersteuner
Wim Gerrits met het
schooltuinteeltplan van
De Wielewaal in Nijmegen

Afwisselen tussen werkvormen

Moestuinwerkzaamheden als zaaien, planten, water geven, onkruid wieden en oogsten vormen de rode draad in de schooltuin. Maar de schooltuin is een educatieve omgeving waar leren en beleven belangrijker zijn dan productie. Door de inzet van verschillende werkvormen, bied je de informatie op verschillende manieren aan en blijft het beter hangen.

Op sommige scholen is niet voldoende ruimte voor een individueel tuintje per kind. Daar werken meerdere kinderen in een tuintje. Die kunnen niet allemaal tegelijkertijd op datzelfde stukje bezig zijn. Om toch met de hele klas tegelijkertijd buiten aan de slag te gaan, kun je naast het werken in de tuin aanvullende activiteiten bedenken. Maak een planning voor de schooltuinles met verschillende blokjes, die de kinderen doorlopen. Eén van de blokjes vul je met de tuinwerkzaamheden.

Zoek voor activiteiten naar inspiratie in alle thema's rondom schooltuinieren en kies voor verschillende werkvormen en opdrachten.

Observeren en waarnemen

Sta eens wat vaker stil bij wat er gebeurt in de tuin. Wat groeit en leeft er in en rondom de tuin? Observeer en meet de groei van een plant, hoeveel dieren je ziet en welke geluiden je hoort. Bij het observeren kan je alle zintuigen inschakelen. Maak de opdrachten concreet door ze te tekenen, op te schrijven of te verzamelen. Voorbeelden zijn: bladvormen, de groei van een plant, hoeveel water gevallen is en hoeveel kleuren voorkomen in de tuin. Met zoekkaarten, voor weinig geld aan te schaffen of gratis te downloaden, kan je gerichte zoekopdrachten geven. Blind voelen en proeven zijn ook vormen van observeren en bewust ervaringsgericht waarnemen.

Onderzoek

Een onderzoeksopdracht gaat een stapje verder. Na observeren en experimenteren moeten de kinderen een conclusie formuleren. Een onderzoeksopdracht kan één of meerdere lessen duren. Laat ze hun eigen onderzoeksopdracht formuleren, maar structureer deze dan wel met kaders. Een afgebakende opdracht meegeven kan ook. Onderzoek kan alleen of in een groepje plaatsvinden. Uiteraard kunnen de kinderen achtergrondinformatie opzoeken in boeken of op internet, maar leg de nadruk op praktisch onderzoeken.

LESIDEE - Slakkenonderzoek

In een schooltuin aten de slakken alle jonge plantjes op. Dat was erg frustrerend voor de kinderen. De kinderen zijn toen op onderzoek uitgegaan hoe ze dit het beste konden voorkomen. Ze maakten verschillende proefopstellingen rondom hun slaplantjes. Met koffiedik, schelpenzand, koperen muntjes en sterk ruikende planten. Helaas was de conclusie van het onderzoek dat slakken zich nergens door lieten tegenhouden. Dat was dan wel weer jammer. Maar dit eigen onderzoek gaf veel voldoening. De kinderen leerden omgaan met de teleurstelling. Op een ander vlak werd zo toch resultaat geogst.

Creatieve opdrachten

Eigenaarschap van de tuin ontstaat als kinderen daar uiting aan kunnen geven. Kinderen beschilderen bordjes met hun naam, kiezen zelf de groenten voor hun teeltplan of zaaien in andere vormen dan een rijtje. Het zijn creatieve vormen van schooltuinieren. Dit vraagt om begeleiders die deze meer vrije vorm goed begeleiden, zodat er ook resultaat uit voortkomt. Ook kunstzinnige uitingen kunnen een creatieve invulling aan de les geven. Denk aan tekeningen maken van de favoriete plant, een lied maken over de tuin, of een salade of drankje maken met zelfgekozen groenten, fruit en kruiden. En op een zelfgemaakt insectenhotel blijven kinderen heel lang trots!

Spelvorm

Een speurtocht door de tuin, samen een regendansje doen en natuur-memory. Er zijn allerlei spelthema's die een link hebben met de schooltuin. Spelvormen werken goed als de groepsdynamiek niet zo lekker loopt. Let bij oudere groepen wel op dat het spel niet te kinderachtig is, anders werkt het averechts.

LESIDEE - Schooltuin spel wie ben ik?

Geef leerlingen een kaartje op hun voorhoofd of rug met een naam van een gewas, een afbeelding van het gewas of de oogst van die soort. Door ja/nee vragen aan elkaar te stellen kom je erachter welk gewas jij bent. Eventueel kunnen kinderen als ze het geraden hebben op zoek naar de echte plant in de tuin.

courgette

LESIDEE - Geurenspeurtocht

Tijdsduur: 15 minuten

Moeilijkheidsgraad aanpassen aan de voorkennis en leeftijd van kinderen.

Materialen:

- Verschillende groene geurende delen van planten
- Snijplank, snijmes en eventueel vijzel
- Zoveel bakjes als er plantensoorten zijn

Aanpak:

- Kies verschillende planten waarvan de groene delen een sterke geur hebben. Snijd ze in kleine stukjes en gebruik eventueel een vijzel om de aroma's nog sterker vrij te laten komen. Geuren vervliegen snel, dus bereid dit kort voor de uitvoer van de speurtocht voor.
- Laat kinderen aan het bakje ruiken en laat ze in de tuin rondlopen om de juiste plant bij de geur te vinden.

Evaluatie aan het einde van de les

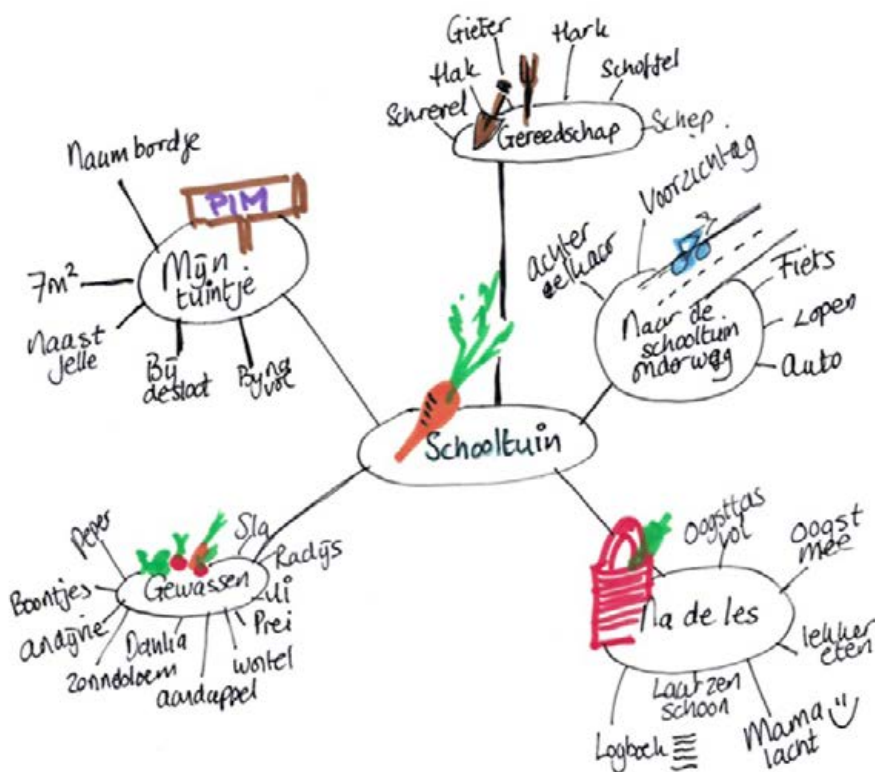
Een evaluatiemoment aan het einde van de les is leerzaam voor kind en begeleider. Maak bij de start van de les het leerdoel duidelijk. Bij de evaluatie bespreek je: Is dit doel gehaald? Door de evaluatie leren kinderen even stil te staan bij wat ze tijdens de schooltuinles gedaan hebben. Behalve evalueren op kennis en kunde is evalueren op ervaring waardevol. Wat was leuk of niet leuk? Wat was makkelijk of moeilijk? Wat heeft het kind geholpen om toch iets te kunnen en een volgende stap te zetten? Sluit de les daarom af met een nagesprek. Dat kan klassikaal of in kleine groepjes, kinderen vertellen dan aan elkaar wat ze geleerd of gedaan hebben.

Evalueren kan ook bij terugkomst in de klas. Laat de kinderen tekeningen maken, een quiz doen of een logboek invullen. Als alle kinderen iets delen, krijg je meer en verschillende inbreng dan wanneer je alleen kinderen een beurt geeft die het antwoord willen geven.

LESIDEE - Een schooltuin mindmap

Een leuke voorbereidings- of verwerkingsopdracht is het maken van een mindmap over het schooltuinieren. Vraag kinderen om voorafgaand aan het schooltuinprogramma een mindmap over het tuinieren te maken. Na elke schooltuinles is het een creatieve manier om het geleerde te verwerken.

6.4 Een schooltuinlessenreeks

Wanneer duidelijk is hoe lang de lessen duren, welke groep je hebt en wat de inhoud van de lessen wordt op basis van het teeltplan, kan je dit uitwerken in een lessenreeks. Het is prettig om de schooltuinlessen uit te werken in een vast format. Zo ontstaat een gestructureerd schooltuincurriculum dat de school ieder jaar opnieuw kan gebruiken.

Behalve de inhoud zet je ook de voorbereidingstijd en de materialen die per onderdeel nodig zijn in het overzicht. Het kost tijd om dit de eerste keer uit te werken op papier, maar die tijd verdien je later terug. Na het eerste jaar is er minder voorbereidingstijd nodig als alles klaar ligt. Het zorgt er ook voor dat een ander de schooltuinlessen makkelijker kan overnemen.

Format voor de schooltuinles

Dit format bestaat uit onderdelen die je kan opnemen in een uitgewerkte les. Pas het naar eigen inzicht aan en gebruik de onderdelen die voor de gewenste les relevant zijn.

Naam les	Geef de les een naam die dekkend is. Dit kan heel specifiek zijn, zoals 'Pompoenen zaaien'. Als een les uit meerdere onderdelen bestaat, kan het ook zijn: 'Schooltuinles week 4: onkruid wieden en bodemdierenonderzoek'.	
Leeftijd/klas	Voor welke leeftijd of klas is de les bedoeld. Dit is vooral handig als je met verschillende leeftijdsgroepen in de schooltuin werkt. Sommige lessen kunnen in dezelfde vorm ook door een andere klas gedaan worden. Of zet tips bij de beschrijving hoe deze les geschikt te maken is.	
Voorkennis	Geef aan wat de leerlingen moeten weten of kunnen voorafgaand aan de les.	
Duur les	Geef de totale duur in minuten aan.	
Periode les	Geef aan in welke periode van het jaar de les uitgevoerd kan worden.	
Locatie	Geef aan op welke locatie de les plaatsvindt: bijvoorbeeld binnen, buiten, in de schooltuin of in de buurt op het schoolplein.	
Leerdoel(en)	Omschrijf wat de kinderen geleerd hebben aan het einde van de les. Dit kunnen meerdere leerdoelen zijn.	
Kerdoel(en)	Indien van toepassing, benoem je de kerndoelen die aan bod komen tijdens deze les. Dit kan handig zijn als 'bewijs' dat het schooltuinieren geen extra project is, maar onderdeel van het vaste curriculum van de school.	
Programma	Omschrijf hier de verschillende programmaonderdelen en de opbouw daarvan.	
Materialen	<ul style="list-style-type: none"> • Er wordt praktisch gewerkt in de schooltuin. Daar zijn verschillende materialen voor nodig, zoals tuingereedschap. • Maak een lijst met materialen die nodig zijn per lesonderdeel. • Maak een onderscheid tussen materialen die al op de tuin zijn en materialen die je extern moet regelen. 	
Aantal begeleiders	Zijn de kinderen erg jong? Dan moeten zij per activiteit begeleid worden door extra vrijwilligers. Beschrijf hoeveel (extra) begeleiders je nodig hebt.	
Vorbereiding	<p>Omschrijf welke voorbereidende werkzaamheden nodig zijn. Dat kan gaan over het klaarleggen van materialen, het aanschaffen van materialen of het printen van werkbladen. Maar ook praktische afstemming en het instrueren van de leerkracht kan bij de voorbereiding horen.</p> <p>Maak de omschrijving zo precies mogelijk. Niet: leg schepjes klaar. Wel: leg bij ieder tuintje/perceel een schepje klaar.</p>	
Introductie	Beschrijf per onderdeel hoeveel minuten het duurt.	<ul style="list-style-type: none"> • Welkom heten • Optioneel: voorstellen nieuwe ondersteuners • Terugkijken naar vorige keer • Herhalen van geldende afspraken in de tuin • Eventueel nieuwe afspraken maken • Programma en leerdoel doornemen
Aan de slag	...minuten	<ul style="list-style-type: none"> • Kies voor één of meerdere activiteiten • Iedere 'aan de slag' activiteit kent zijn eigen introductie, instructie, uitvoer en kleine lesafsluiting voor je doorgaat naar het volgende onderdeel • Beschrijf per activiteit wat jij doet en wat de kinderen doen • Verzin altijd een extra activiteit voor als het programma sneller gaat dan verwacht • Bedenk een slecht-weer-variant
Afsluiting	...minuten	<ul style="list-style-type: none"> • Opruimen • Evaluatie/toetsing • Vooruitkijken naar de volgende keer

PRAKTIJKTIP - Het beschrijven van leerdoelen

Maak de educatieve waarde van schooltuinieren inzichtelijk door per les de leerdoelen te beschrijven. Denk aan kennis - en vaardigheidsdoelen of sociaal-emotionele doelen, zoals doelen op het gebied van welbevinden, relaties met andere kinderen en tot de natuur.

Omschrijf leerdoelen zo concreet mogelijk en benoem ook de context waarin de kinderen de opdracht moeten uitvoeren. Voorbeeld: aan het einde van de les weten de kinderen hoe ze het pad bij hun tuin moeten harken. Gebruik belangrijke begrippen bij de uitleg. Wat is nodig om goed te leren harken? Je moet bijvoorbeeld weten wat een hark is. Weten kinderen dat al? Als je een leerdoel goed formuleert, helpt dat je bij het maken van een goede les en kan je bij de evaluatie toetsen of je met de aanpak van de les het leerdoel hebt bereikt.

6.5 Basisvakken in de schooltuin: de tuin is de school

De schooltuin, moet dat er ook nog bij? Zelfs voor een enthousiaste juf of meester kan het een opgave lijken om schooltuinieren 'erbij' te doen. Maak het schooltuinieren daarom onderdeel van het school - of jaarcurriculum en werk aan leerdoelen of kerndoelen tijdens de schooltuinlessen. De schooltuin is een leeromgeving waar je op een andere manier leert wat er op het programma staat of waar je in de praktijk doet wat je in theorie hebt geleerd. Oftewel: niet stapelen, maar vervangen.

Rekenen in de schooltuin

In de schooltuin kunnen kinderen goed oefenen met rekenen en zo hun kennis verankeren.

Denk aan :

- je tuintje opmeten
- de plantafstand berekenen en uitzetten
- het aantal zaden en planten tellen dat nodig is
- uitrekenen hoeveel compost nodig is per gewas
- een wedstrijd: wie kweekt de zwaarste / grootste wortel

Doordat kinderen in de praktijk rekenvaardigheden toepassen, worden abstracte begrippen concreet. Ze zien hoe groot een vierkante meter of kubieke meter is en meten hoe groot 10 cm plantafstand is. Ze ervaren dat een gieter 10 liter water kan bevatten en hoeveel dat is. Ze ontdekken hoeveel cm een plant per week groeit. Ze wegen hun pompoen of wortel en ontdekken zo het verschil tussen een ons en een kilo.

Taal in de schooltuin

Kennisoverdracht gaat via taal, ook in de schooltuin: luisteren naar uitleg, lezen van instructies en werkbladen, schrijven en spellen van gewasbordjes en antwoorden geven op werkbladen. Bij de uitleg komen nieuwe woorden en begrippen voorbij, zoals zaaien, een hark en compost. Kinderen oefenen met begrijpend lezen en luisteren, breiden hun woordenschat en woordbegrip uit en ontwikkelen hun eigen taal bij het samenwerken in de tuin.

Wil je meer oefenen met taal? Denk dan aan deze activiteiten.

- Laat kinderen een logboek bijhouden over de werkzaamheden in de schooltuin.
- Vertel over je schooltuin of schooltuinonderzoek aan een andere groep kinderen of aan ouders.
- Laat kinderen een gedicht of verhaal schrijven over de schooltuin.
- Creatief met taal. Bedenk nieuwe namen voor jouw groenten en verwerk ze in jouw logboek / verhaal / gedicht. Koen courgette en Kroppie sla zorgen voor nog meer binding en maken een creatieve taal oefening.

UIT DE PRAKTIJK - Amsterdams lesmateriaal rekenen en taal in de schooltuin

In Amsterdam neemt 85% van de scholen deel aan het schooltuinlesprogramma op één van de 13 schooltuincomplexen. De schooltuinen worden niet alleen als natuuronderwijs gezien, maar bieden ook een rijke omgeving voor reken- en taalontwikkeling. In 2012 is het project 'Oogst, Rekenen en Taal' (ORT) gestart op initiatief van het Amsterdams Natuur en Milieueducatiecentrum (ANMEC). Het heeft uitgebreid lesmateriaal opgeleverd.

“De ORT-handleidingen helpen je om de contextrijke omgeving, die de schooltuin is, in te zetten voor taal-en rekenontwikkeling. Bij rekenontwikkeling gaat het niet om nieuwe dingen leren, maar vooral om het toepassen en oefenen van wat kinderen in de les al geleerd hebben. Woordkaarten helpen kinderen met het aanleren van ‘tuintaal’.”

Elena Francissen, adviseur Natuur en Duurzaamheidseducatie ANMEC

Het ORT lesmateriaal is gratis te downloaden in de digibieb op de website van de Alliantie Schooltuinen.

Burgerschapsonderwijs: oriëntatie op jezelf en de wereld in de schooltuin

Kerdoelen die passen bij schooltuinieren, vallen binnen het gebied van wereldoriëntatie. Ze omvatten alles wat te maken heeft met de relatie tussen mens, natuur en techniek en de maatschappij. Ook burgerschap krijgt hier een plek. In de praktijk van de schooltuin leren kinderen op een contextrijke manier over de groei van planten en ook gezonde voeding komt hier als vanzelfsprekend aan bod. Leren zorgen voor je eigen tuintje ervaar je direct: als je niet goed voor je plantjes zorgt, gaan ze dood.

De schooltuin is ook een plek voor talentontwikkeling. Doeners die in de klas niet goed uit de verf komen, kunnen soms in de schooltuin, waar ze praktisch aan de slag gaan, excelleren. Dat versterkt hun zelfvertrouwen. In de schooltuin wordt interesse aangewakkerd om met de natuur en alles wat daar leeft en groeit bezig te zijn, ook als kinderen dat van huis uit niet meekrijgen.

UIT DE PRAKTIJK – Excelleren in de schooltuin

In de schooltuin komen kinderen die het in het klaslokaal en schoolsysteem moeilijk hebben soms tot bloei. Elizabeth Manders herkent dat gevoel uit haar eigen jeugd. Met haar dyslexie waren de lessen op school vaak een echte worsteling. In de schooltuin kon zij al die letters loslaten en bleek juist zij getalenteerd te zijn. Inmiddels begeleidt Elizabeth kinderen en volwassenen met een neurodiverse achtergrond in tuinprojecten op school en in de buurt.

Kunstzinnige oriëntatie in de schooltuin

De natuur, een wonder van het groeien en bloeien, heeft al veel kunstenaars geïnspireerd in woord en beeld. In de schooltuin beleven kinderen de natuur in kleur, vorm, beweging, structuur, geur, smaak en geluid. De schooltuin kan verrassen en verwonderen.

Geef invulling aan de lessen voor kunstzinnige oriëntatie door waarnemen en natekenen van bloemen en planten uit de schooltuin. Laat kinderen inzoomen op de details van hun gewas en de groeiwijze. Het zorgt voor verwondering, fantasie en creativiteit en laat kinderen leren hoe ze hun ervaring op een beeldende manier kunnen delen. Ook het maken van een persoonlijk naambordje in de tuin met de naam van het kind of de groep kan worden gedaan in lessen voor beeldende vorming.

Behalve inspiratie kan de schooltuin ook materialen bieden die je kan gebruiken voor kunstzinnige vorming. Gebruik natuurlijke kleurstoffen, zoals bietenrood, muntgroen en uenschilgeel om textiel te verven. Maak een natuurcollage van verschillende soorten bladeren, takken en andere natuurlijke materialen. Pluk een boeket uit eigen tuin of maak stempelkunst met takjes, blaadjes en bloemen met verf.

LESIDEE - Natuur t-shirt maken met verf van uenschillen

Na het oogsten van de uien verwerk je die in een lekker gerecht. De schillen gaan deze keer niet naar de composthoop, maar gebruik je om textiel mee te verven, een verrassende activiteit die wel wat tijd vraagt.

- Laat alle kinderen een wit katoenen t-shirt meenemen van thuis. Een gebruikt, gewassen t-shirt heeft de voorkeur, dat neemt de verf goed op.
- Alle t-shirts moeten voor een verfbeurt met natuurverf 'gefixeerd' worden. Zo blijft de kleur na het verven langer helder. Je fixeert de shirts door ze in een pan met één deel azijn en drie delen water te koken. Laat de t-shirts 2 uur pruttelen. Haal ze dan uit de pan en druk het vocht eruit.
- In de tussentijd maak je de natuurverf. Hoe meer uenschillen je hebt, hoe donkerder de verf. Laat de schillen minstens twee uur weken in lauwwarm water.
- Om kleurnuances in een t-shirt te krijgen na het verven, kunnen de kinderen met touwtjes en elastiekjes knopen in het shirt maken. De verfstof bereikt deze plekken niet en zo ontstaan er mooie vormen.
- Breng het water met de uenschillen na de voorweektijd in een grote pan aan de kook. Doe de shirts in dit water met schillen en laat een uur koken. Na het koken laat je de shirts een paar uur weken in het verfbad.
- Laat de shirts op een warme plek in de zon drogen of gebruik de wasdroger. Dit zorgt ervoor dat de kleur nog beter gefixeerd wordt. Na gebruik is het mogelijk om de shirts te wassen zonder dat de kleur uitspoelt. Doe dit in een handwas of een lage temperatuur in de wasmachine.

Bewegingsonderwijs in de schooltuin

In de schooltuin ontwikkelen en trainen kinderen al doende de grove en fijne motoriek. Afhankelijk van de grootte van de schooltuin en de afstand van school naar tuin start dat met de reis naar de tuin, te voet of op de fiets. In de schooltuin lopen, kruipen, sluipen, hurken en bukken kinderen om de verschillende werkzaamheden uit te voeren en zijn ze constant in beweging. Kinderen leren nieuwe handelingen, zoals het gebruik van tuingereedschap en één voor één zaadjes zaaien. Sommige schooltuinen stimuleren beweging door ontdekkingspaadjes, sluiptbosjes of stapstenen op het terrein.

“De verwondering bij kinderen over het groeien en bloeien in een moestuin hoort bij het dagelijks leven. Zeker voor kinderen uit stadse wijken, lijkt die verwondering vaak ver weg, terwijl het met een eenvoudig plan en kleine ruimte toch snel te realiseren is op ieder schoolplein. Wij zochten daarvoor deskundige hulp van een schooltuin-expert en samenwerking met kinderopvang, welzijnswerk en ouders. Het is jaarlijks een kleine inspanning voor een grote opbrengst waarmee we de verwondering bij kinderen in ere houden.”

*Manon Prévoo, schoolleider De
Verbinding Conexus Nijmegen e.o.*

6.6 Lesgeven in de schooltuin: aan de slag

De schooltuin is er klaar voor, je lessen zijn voorbereid en de materialen liggen klaar. Je bent klaar om aan de slag te gaan met de kinderen in de tuin. Lesgeven in de schooltuin doe je vanuit dezelfde basis als lesgeven in de klas, maar je kiest wellicht voor andere werkvormen en natuurlijk is de omgeving anders. Wees duidelijk in wat je van de kinderen verwacht en consequent in de naleving daarvan. De tuin leeft en nodigt uit om volop te beleven. Probeer daar ruimte voor te creëren.

Tips voor het buiten lesgeven

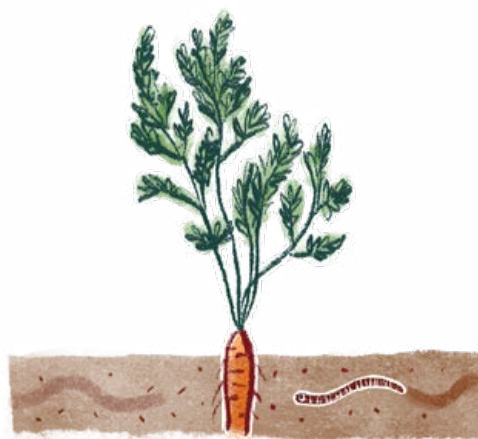
Buiten lesgeven is natuurlijk anders dan binnen. Je hebt te maken met de invloeden van de omgeving, zoals de wind en de zon. Zoek in de tuin een goede plek waar je instructies kunt geven.

- Waar staat de zon? Je gaat vaak automatisch zelf zo staan dat de zon niet in je gezicht schijnt. Als de kinderen dan tegenover jou staan, kijken zij wel recht in de zon en raken afgeleid of zien jou niet goed. Zoek een positie waar beiden zo min mogelijk last hebben van de inval van het zonlicht.
- Hoe hard waait het? Controleer of je verstaanbaar bent en pas je stemvolume aan. Praat als het mogelijk is met de wind mee. Vraag of kinderen wat dichterbij elkaar en bij jou komen staan, zodat je niet zo hard hoeft te praten.

De buitenruimte kent niet altijd vaste zitplaatsen. Laat de kinderen in een kring staan, zodat je ze allemaal kunt zien en contact met ze hebt. Als er ruimte is bij de schooltuin is een plek om klassikaal te starten, instructie te geven en te eindigen een goed idee. Ondersteun je de lessen met instructie- of werkbladen? Bescherm deze dan tegen weersinvloeden door ze te plastificeren. Een vochtig doekje erover en ze kunnen weer schoon de kast in tot de volgende groep naar de schooltuin komt. Voor een schrijf- of tekenopdracht is het handig als ieder kind een plankje met elastiek heeft. Zo hebben ze een harde ondergrond om op te schrijven. Potloden zijn beter geschikt om in weer en wind mee te schrijven dan pennen. Vergeet de puntenslijper niet!

Ruimte voor het onverwachte

Lesgeven in de schooltuin vraagt om improvisatie en flexibiliteit. Er vliegt een vogel langs, kinderen ontdekken een worm of een mooie kever of zijn bang voor spinnen. De aandacht is snel afgeleid van de geplande les. Houd ruimte voor het onverwachte in de les en probeer een balans te vinden tussen wat zich spontaan voordoet en het afmaken van de les. Bekijk per keer wat op dat moment de meeste waarde heeft.

6.7 Jaarrond in de schooltuin-activiteiten van november tot en met februari

Vanaf november tot en met februari lijkt de schooltuin minder aantrekkelijk. Het groeiseizoen is voorbij en de tuin gaat in de ruststand. Maar juist in deze tijd kan het aantrekkelijk zijn om de schooltuinlessen voort te zetten en wat buitenlessen en beweging toe te voegen aan de schoolweek.

Wintergroenten

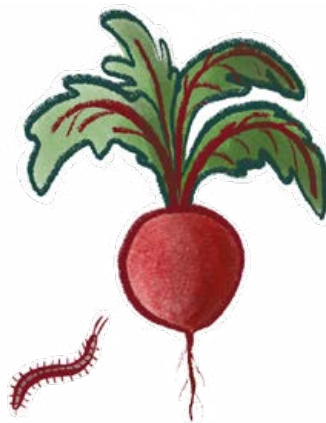
Als je kiest voor jaarrond schooltuinieren hoeven de kinderen in de tuintjes voor de winter niet alles te oogsten. Wintergroenten als boerenkool en prei kunnen blijven staan. In de winter is het extra leuk en verwarmend om boven een vuurtje soep te koken. Voor de kinderen is het interessant om waar te nemen welke groenten de winter overleven en wat er gebeurt als het weer warmer wordt.

Binnenteelt

Wil je de focus blijven houden op het kweken, verzorgen en oogsten? Dan kan je de winterperiode ook overbruggen door binnenteelt. Kiemgroenten zijn jaarrond eenvoudig en snel te telen in de vensterbank. Er bestaan ook educatieve kweeksystemen die gebaseerd zijn op de kasteelt. In het klaslokaal is het ook in de winter vaak warm genoeg. Met led-groeilampen zorg je voor extra licht. Ze kunnen een aanvulling op de schooltuin buiten zijn, maar bieden natuurlijk wel een heel andere leer- en belevingservaring dan het telen met je handen in de grond buiten.

Dieren in de tuin

De schooltuin is onderdeel van een ecosysteem waarin ook dieren een rol spelen. Er zijn kleine kriebelbeestjes en nog kleinere organismen die meehelpen in de bodem of om te composteren. Insecten zijn nodig voor bestuiving, maar zorgen soms ook voor plagen of schade. Door de juiste dieren naar de schooltuin te trekken, kan de oogst verbeteren. De meeste dieren hebben als het kouder wordt een plek nodig om te schuilen. Maak bij het winterklaar maken van de schooltuin de tuin niet te netjes en creëer rommelhoekjes waar egels en amfibieën kunnen overwinteren. Zij zijn de natuurlijke slakkenbestrijders die je volgend schooltuinseizoen weer hard nodig hebt. In uitgebloeide stengels kunnen insecten overwinteren, net als in de mulchlaag op de bodem. Je kan de uitgebloeide stengels ook verzamelen om er een insectenhotel van te maken.

Vogels

Koolmezen en pimpelmezen voeren hun jongen met de rupsen die we in de schooltuin graag kwijt zijn, omdat ze het op sla- en koolplantjes voorzien hebben. Door nestkastjes op te hangen geef je hun ruimte en kunnen ze in het voorjaar helpen in de schooltuin. Het is een leuk winterklusje om zelf nestkastjes te timmeren en op te hangen. In de winter snoepen vogels graag van besjes, zaden en pitten die nog in de schooltuin aanwezig zijn. Laat dus wat uitgebloeide zonnebloemen voor hen staan. Is alles op? Dan kun je vetbollen maken en ophangen.

Inrichting en reparatie

Reparaties aan het hek, houtsnippers op de paden, onderhoud van gereedschap, klaarmaken van tuintjes voor het volgende schooltuinseizoen. Vaak worden deze klussen door de schooltuinwerkgroep uitgevoerd. Overweeg om ook hier kinderen bij te betrekken, eventueel als onderdeel van keuzelessen. Het gaat misschien wat minder vlug en efficiënt, maar het is een leuke en praktische invulling voor leerdoelen op het gebied van techniek.

Geschikte kleding

Jaarrond de schooltuin in betekent: extra alert zijn op de juiste kleding. In de herfst en winter is er meer kans op regen en kou. Communiceer goed met ouders en zorg dat kinderen de juiste kleding aantrekken.

6.8 Afwisselende lessen voor elke leeftijd

In deze paragraaf vind je enkele voorbeeldlessen. Ze zijn uitgeschreven volgens het eerder vermelde format. Alle theorie komt terug, van het afstemmen van lessen op de leeftijd van kinderen, het gebruik van verschillende werkvormen en samenwerkingsvormen tot het aanspreken van diverse leergebieden. Gebruik deze lessen in de praktijk of als voorbeeld voor je zelf samen te stellen lessen.

Voorbeeldles zonnebloemen zaaien kleuters

Naam les	Zonnebloemen zaaien
Leeftijd/klas	Kleuters (4-6 jaar)
Voorkennis	Geen voorkennis nodig. De voorkennis over bloemen en het zaaien van bloemen kan wel geactiveerd worden
Duur les	50 minuten
Periode les	half april - juni
Locatie	Binnen of buiten, met of zonder schooltuin, kan ook in pot
Leerdoel(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Kinderen leren dat zaadjes aarde, zon en water nodig hebben om te kunnen groeien • Kinderen leren hoe zij een zonnebloemzaadje moeten zaaien in een potje. • Kinderen weten dat uit het zaadje dat ze gezaaid hebben een plant gaat groeien die een bloem krijgt.
Kerdoel(en)	34, 37, 39, 40, 41
Programma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Voorlezen boekje 'Een zaadje in de wind' plus klasgesprek (in kring) 2. Zaadjes zaaien (in groepjes) 3. Tekening maken (zonne-)bloemen (individueel) 4. Afsluiting (in kring)
Materialen	<ul style="list-style-type: none"> • Boekje 'Een zaadje in de wind' van Eric Carle • 1 zonnebloemzaadje per kind • Een verzamelbak/mand voor de zaadjes • 1 zaaibakje per kind, met naam van het kind erop • Zaaigrond om de zaaibakjes te vullen • 1 emmer per 6 kinderen • 1 bekertje met water per kind • Papier en kleurpotloden/krijt/verf naar keuze • Dienblad met rand of schoteltje om de bakjes op te plaatsen
Aantal begeleiders	Per 6 kinderen 1 begeleider
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> • Namen van kinderen op zaaibakjes zetten • Zaaigrond verdelen over emmers • Bekertjes vullen met water • Overige materialen klaarleggen
Introductie	10 minuten <ul style="list-style-type: none"> • Het boekje 'Een zaadje in de wind' voorlezen • Samen het boekje bespreken/ vragen stellen aan de kinderen • Introductie zaai-activiteit
Aan de slag	15 minuten <ul style="list-style-type: none"> • Zaadjes rond laten gaan in de groep, ieder kind mag er één pakken • Samen de zaadjes bestuderen met alle zintuigen • Terugblik op het boekje: wat heeft een zaadje nodig om te groeien? Aarde, water en licht • Instructie zaaien algemeen: doe elke stap voor en spreek met de kinderen af dat ze eerst naar begeleider kijken, dan pas doen • Potjes vullen: pak handje zaaigrond uit emmer en vul het potje • Zaaien: laat kinderen 'zaaivinger' opsteken (wijsvinger). Met de zaaivinger kuiltje in de aarde maken en zaadje zaaien. Zaadje toedekken met aarde • Benoem dat het zaadje nu aarde heeft, wat heeft het nog meer nodig? • Water geven • Zaadjes op een lichte plek zetten
	15 minuten <ul style="list-style-type: none"> • Tekening maken van wat ze gedaan hebben én welke bloem er uit hun zaadje gaat groeien
Afsluiting	10 minuten <ul style="list-style-type: none"> • Tekeningen ophangen op zichtbare plek • Nagesprek: Hoe gaan we voor onze zaadjes zorgen zodat ze uitgroeien tot zulke mooie bloemen • Opruimen

Voorbeeldles letters zaaien groep 3/4

Naam les	Letters zaaien	
Leeftijd/klas	Groep 3/4 (6-8 jaar)	
Voorkennis	Eerste letter van voornaam kunnen schrijven	
Duur les	30 minuten	
Periode les	half maart - juni, eind augustus-september	
Locatie	Buiten	
Leerdoel(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Kinderen maken kennis met het gebruik van de handhark in de tuin • Kinderen weten hoe ze tuinkers zaadjes moeten zaaien in de volle grond • Kinderen ontwikkelen een gevoel van eigenaarschap over het door hen ingezaaide stukje tuin 	
Kerdoel(en)	34, 37, 39, 40, 41	
Programma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introductie zaaien en doel les (In groep) 2. Zaaibedden klaarmaken en tuinkers zaaien (Individueel) 3. Opruimen, afsluiten en evalueren (In groep) 	
Materialen	<ul style="list-style-type: none"> • Beschikbaar stukje grond per kind • Touw en/of stokjes om vakje per kind af te bakenen • 50 zaadjes tuinkers per letter per kind (1 gram tuinkers= 300 zaden) • Koffiefilters om per kind een zadenzakje te maken • Emmer(s) voor verzamelen onkruid • Handharkje per kind • Meerdere gieters met een broeskop 	
Aantal begeleiders	Per 6 kinderen 1 begeleider	
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> • Per kind een vakje van minstens 30 cm x 30 cm uitzetten, afgebakend met touw of stokjes • Maak de grond van de vakjes los • Zaai een week voor de uitvoer van de les zelf een letter voor, zodat het eindresultaat te zien is • Leg voor de les de gereedschappen klaar bij de percelen • Verdeel de zaden over de koffiefilters zodat ieder kind een eigen zadenzakje heeft • Vouw de bovenkant van de zakjes om zodat de zaden er niet uit kunnen vallen • Plak ze eventueel dicht met een stukje plakband 	
Introductie	8 minuten	<ul style="list-style-type: none"> • Uitleg over programma • Voordoan activiteit en eindresultaat laten zien
Aan de slag	12 minuten	<p>Per stap voordoan en kinderen doen na</p> <p>Stap 1: Aanwezig onkruid handmatig wieden en in emmer verzamelen</p> <p>Stap 2: Perceel egaal harken met handhark.</p> <p>Stap 3: Met vinger eerste letter van naam schrijven in vakje. Lijn van letter moet 1 cm breed en 0,5 cm diep zijn. In de lichaamstaal van 6-8 jarigen is dat één duimbreed en één duimnagel diep.</p> <p>Stap 4: Zaadjes zaaien in letter: Niet direct uit zakje maar eerst op hand en dan per paar zaadjes in de letter.</p> <p>Stap 5: Beetje aarde verkruiemelen over zaadjes, zaadjes mogen nog licht zichtbaar zijn</p> <p>Stap 6: Water geven</p>
Afsluiting	10 minuten	<ul style="list-style-type: none"> • Opruimen, onkruid naar composthoop en gereedschap schoonmaken en opbergen • Evalueren: wat gedaan en ervaring • Afspraken maken over verzorging tot volgende tuinles (water geven)

Voorbeeldles zaaiafstand bepalen groep 5/6

Naam les	Zaaiafstand bepalen
Leeftijd/klas	Groep 5/6 (8-10 jaar)
Voorkennis	Niveau rekenen groep 5/6
Duur les	45 minuten
Periode les	Zaaiseizoen
Locatie	Buiten
Leerdoel(en)	<ul style="list-style-type: none"> • Kinderen zien dat ieder zaadje een andere vorm heeft • Kinderen ervaren dat de grootte van een zaadje niet bepaalt hoe groot of klein de plant wordt • Kinderen begrijpen dat iedere plant een andere groeiwijze/grootte heeft en dat er daarom verschillende zaaiafstanden zijn • Kinderen kunnen de juiste zaaiafstand uitzetten voor de zaadjes die zij deze schooltuinles zaaien
Kerdoel(en)	34, 37, 39, 40, 41
Programma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introductie-programma (klassikaal) 2. Carrousel activiteiten: (Klas in 3 groepen verdelen) <ul style="list-style-type: none"> - Zaad zoekt plant - Zaaiafstand schatten - Klaarmaken zaaibed 3. Zaaiafstand uitzetten en zaaien (individueel) 4. Opruimen en afsluiten (klassikaal)
Materialen	<ul style="list-style-type: none"> • Diverse moestuinzaden van groenten die in teeltplan voorkomen (extra soorten kan ook) • Per zaadje de bijbehorende groente in het echt of als afbeelding op ware grootte. Let op: het gaat daarbij niet alleen om het eetbare deel, maar om de hele plant • Per zaadje een bakje voor transport • Perceel dat verdeeld is in verschillende vakken van 50 x 50 cm (In de tuin is wenselijk, maar bij onvoldoende ruimte kan dit ook op bijvoorbeeld het schoolplein uitgezet worden) • Per vak een groentesoort en stokjes (werken in grond) of krijt (werken op tegels) • Per gebruikte groentesoort een infokaart met een foto van de groente en de plantafstand • Enkele extra foto's van de gekozen groenten ter ondersteuning van het verhaal over het verschil tussen planten die je helemaal eet en planten waarvan je een deel eet • Handhak en handhark per kind • Bel (signaal om te wisselen) • Geulbalkje of liniaal/meetlat • Zaden om te zaaien naar keuze • Gieters
Aantal begeleiders	Per carrousel activiteit 1 begeleider, liefst 1 extra begeleider voor coördinatie
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> • Zaden en groente verzamelen/ foto's zoeken en uitprinten voor opdracht 1 en 2 van carrousel • Zaden per stuk in een bakje doen • Perceel grond of schoolplein vakken uitzetten • Gereedschap klaarleggen: handhak, handhak en geulbalkje/liniaal per kind • Groepsindeling maken opdrachten carrousel

Ga verder op pagina 160 >

Vervolg voorbeeldles zaaiafstand bepalen groep 5/6

Naam les	Zaaiafstand bepalen (vervolg)	
Introductie	5 minuten	Uitleg programma
Aan de slag	30 minuten	<p>De volgende 3 opdrachten worden uitgevoerd in carrouselvorm. De klas wordt in 3 groepen verdeeld. Ieder groepje voert 8-10 minuten een activiteit uit. Na het signaal van de bel wordt er gewisseld naar de volgende opdracht. Mocht de groep erg groot zijn, dan kan deze per opdracht ook opgesplitst worden in twee subgroepjes. Houd daar rekening mee bij het aantal materialen dat verzameld wordt.</p> <hr/> <p>Opdracht 1: Zaad zoekt plant</p> <ul style="list-style-type: none"> • Groenten/foto's van groenten liggen op een rij • Kinderen raden welk zaadje bij welke groente hoort • Bespreek resultaten en proces <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Opdracht 2: Zaaiafstand schatten • Perceel is verdeeld in verschillende vakken • Per vak ligt één groente • Voor elke groente is een kaart aanwezig met de juiste zaaiafstand • Schat hoeveel exemplaren van de groente in één vak passen en hoeveel zaadjes er dus nodig zijn • Kinderen zetten dit per vak uit met aantal stokjes of zetten kruisjes/tekenen met krijt • Bespreken resultaten en proces • Uitleg theorie zaaiafstand: grootte eetbare deel van groente bepaalt niet de zaaiafstand, maar de grootte van de totale plant. Soms eet je de hele plant, bijvoorbeeld sla en soms een deel, bijvoorbeeld een courgette of peultje. Illustreer de laatste voorbeelden met een foto van de hele plant waar de eetbare delen aangroeien <hr/> <p>Opdracht 3: Perceel zaaiklaar maken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Instructie • Wied het onkruid met de hand en de handhak • Hark de grond egaal
	10 minuten	<p>Zaaiafstand uitzetten en zaaien</p> <ul style="list-style-type: none"> • Instructie/ voordoen • Zaaiafstand uitzetten (met geul balkje/liniaal) • Zaadjes zaaien • Perceel afwerken en water geven
Afsluiting	5 min	<ul style="list-style-type: none"> • Schoonmaken en opruimen • Nagesprek • Vooruitkijken naar volgende keer

Voorbeeldles zaaionderzoek groep 7/8

Naam les	Zaaionderzoek
Leeftijd/klas	Groep 7/8 (10-12 jaar)
Voorkennis	<ul style="list-style-type: none"> Een zaadje kunnen zaaien Weten welke omstandigheden een zaadje nodig heeft om tot groei te komen
Duur les	Les 1: 40 minuten Tussen de lessen door: Iedere dag 5-10 minuten Les 2: Introductie en afsluiting
Periode les	Zaaiseizoen gekozen zaden
Locatie	Binnen of buiten
Leerdoel(en)	Onderzoekende houding van kinderen over de groei van de planten in de schooltuin stimuleren
Kerdoel(en)	34, 37, 39, 40, 41
Programma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introductie onderzoeksopdracht (klassikaal, binnen of buiten) 2. Keuze onderzoeksopdracht (in groepjes van 4) 3. Uitvoer proefopstelling (in groepjes van 4) 4. Afspraken maken (klassikaal) 5. Monitoring (In groepjes van 4) 6. Maken presentatie(in groepjes van 4) 7. Presenteren resultaten (klassikaal) 8. Evaluatie en afsluiting (klassikaal)
Materialen	<ul style="list-style-type: none"> Werkblad zaaionderzoek Zaden snelgroeiende groente, bv radijs, sla, rucola, tuinkers Ranja Watten Evt. zaaigrond en bakjes bij zaaien in potjes
Aantal begeleiders	Geen extra begeleiders. Wel de groepsleerkracht instrueren, indien dit niet de lesgever in de tuin is, dat elke dag 5-10 minuten vrij gemaakt moet worden voor monitoring van het proces.
Vorbereiding	<ul style="list-style-type: none"> Onderzoeksbladen uitprinten Materialen verzamelen en klaarzetten

Ga verder op pagina 162 >

Vervolg voorbeeldles zaaionderzoek groep 7/8

Les 1

Introductie	15 minuten	Activeren voorkennis <ul style="list-style-type: none"> Klasgesprek over wat een zaadje nodig heeft om te kunnen ontkiemen en groeien. Dit tot in detail bespreken, bijvoorbeeld: water, hoeveel water dan? Wat zou er gebeuren als een plant teveel water krijgt? Wat als deze te weinig krijgt? Ondersteunen met beeldmateriaal. Zo meerdere variabelen bespreken met elkaar. Uitleg opdracht <ul style="list-style-type: none"> Kinderen gaan zelf onderzoek uitvoeren naar een omstandigheid die een groenteplant kan beïnvloeden in de groei na/tijdens het zaaien. Ze mogen kiezen uit voorgestelde proefopstellingen of kiezen een zelfbedachte proefopstelling. Ze bedenken wat de invloed van de verandering van zaaien/verzorgen zal zijn Ze monitoren het ontkiemen/ de groei van hun zaadje 7-14 dagen. Dit doen zij dagelijks. Ieder dag leggen ze de veranderingen vast op papier, met foto of film Ze verwerken dit in een (foto)verslag, filmpje of powerpoint In les 2 presenteren ze de resultaten
Aan de slag	20 minuten	<ul style="list-style-type: none"> Kinderen kiezen welk onderzoek ze uit gaan voeren en toetsen dit bij lesgever Kinderen omschrijven onderzoeksopdracht op werkblad Kinderen maken start van onderzoeksopzet. Het zaaien kan binnen of buiten
Afsluiting	5 minuten	<ul style="list-style-type: none"> Opruimen Afspraken maken over het vervolg, bijvoorbeeld wie de verzorging door de week op school én in het weekend doet

Tussen les 1 en les 2, gedurende 7-14 dagen (inclusief het weekend)

Aan de slag	5-10 minuten	Kinderen monitoren iedere dag het proces. Verslaglegging volgens eerder gemaakte keuze: schriftelijk, foto, tekening, filmpje
	nb	Indien veel kinderen gekozen hebben voor verslaglegging in de vorm van een filmpje kan met de leerkracht besproken worden dat er extra tijd ingeruimd wordt om de resultaten te verwerken tot een eindproduct

Les 2

Introductie	5 minuten	Programma les bespreken
Aan de slag	15 minuten	<ul style="list-style-type: none"> Afmaken onderzoek, verwerken resultaten Vorbereiden presentatie
	60 minuten (afhankelijk van het aantal groepjes)	Ieder groepje presenteert max 10 minuten: <ul style="list-style-type: none"> Onderzoeksvraag en hypothese Proces, vastgelegd in tekst en/of (bewegend) beeld Conclusie Klasgenoten kunnen vragen stellen
Afsluiting	10 min	<ul style="list-style-type: none"> Ervaringen resultaat en proces bespreken Inleveren onderzoeksverslag/product Afspraken maken over vervolg opkweek planten/ Opruimen

Werkblad zaaionderzoek les 1

Onderzoeksteam	
Naam 1	
Naam 2	
Naam 3	
Naam 4	
Introductie onderzoek:	
<p>Jullie weten uit de schooltuinlessen hoe je een zaadje moet zaaien zodat dit uit kan groeien tot een plant. In dit project ga je onderzoeken wat er gebeurt als je je niet aan deze regels houdt. Gaat de plant dan ook echt anders groeien?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bedenk 1 ding dat je anders gaat doen tijdens het zaaien en verzorgen. Dit is je onderzoeksvraag. Wat gebeurt er als..... • Bedenk van tevoren wat dit betekent voor de groei van je plant. Dit noem je de hypothese. Als ik dit anders aanpak dan verwacht ik..... • De komende twee weken ga je je hypothese toetsen door het in de praktijk uit te voeren. Is het waar wat je verwacht? <p>Dit experiment voer je uit door in dezelfde les twee keer te zaaien. Eén keer zoals je het geleerd hebt. En één keer waarbij je één ding anders doet. Voorbeelden van wat je anders kan doen staan straks genoemd bij 'onderzoeksvraag bedenken'.</p> <p>Tijdens deze twee weken ga je iedere dag kijken wat er gebeurt. Je noteert op dit werkblad wat je meet/ziet en maakt ook foto's, een filmpje of tekeningen. Na twee weken onderzoeken kom je bij het eindresultaat en heb je het antwoord op je onderzoeksvraag. Dat noem je de conclusie. Klopte jullie hypothese of was er een heel ander resultaat te zien?</p>	

1. Bedenk je onderzoeksvraag		
Voorbeelden van onderzoeksvragen:		
Wat gebeurt er als...		
<ul style="list-style-type: none"> - we het zaadje 4 keer zo diep zaaien als het hoort - We het gezaaide zaadje in het donker zetten - We het zaadje geen water maar ranja geven - We het zaadje op een watje ipv aarde laten groeien 		
Je mag één van deze vier onderzoeksvragen gebruiken of zelf een onderzoeksvraag verzinnen		
Onze onderzoeksvraag is		
Hypothese		
Wat verwachten jullie voor 1 (gewoon gezaaid) of 2 (gezaaid volgens jullie onderzoeksvraag)		
Zaadje dat als eerste ontkiemt	1	2
Plantje het grootste wordt binnen dezelfde tijd	1	2
Wat verwachten jullie nog meer? (hypothese) (Bijvoorbeeld 1 of 2 groeit helemaal niet, 1 of 2 worden bladeren groter, 1 of 2 wordt stengel dunner, 1 of 2 wordt andere kleur)		
Onze hypothese is:		
Hoe gaan jullie de groei van het zaadje volgen: (Maak een keuze)		
Fotograferen	Filmen	Tekenen
Maak minstens 3 beelden: 1 op dag 1, 1 op dag 8 en 1 op de laatste dag. Meer mag ook.		

Uitvoer onderzoek, dit zien wij gebeuren:						
Dag/datum	Groei plant in mm		Blaadjes zichtbaar, plus aantal		Bijzonderheden	
	1	2	1	2	1	2
1	1	2	1	2	1	2
2	1	2	1	2	1	2
3	1	2	1	2	1	2
4	1	2	1	2	1	2
5	1	2	1	2	1	2
6	1	2	1	2	1	2
7	1	2	1	2	1	2
8	1	2	1	2	1	2
9	1	2	1	2	1	2
10	1	2	1	2	1	2
11	1	2	1	2	1	2
12	1	2	1	2	1	2
13	1	2	1	2	1	2
14	1	2	1	2	1	2

Concluderen

Na twee weken onderzoek doen kunnen jullie een conclusie (antwoord op de onderzoeksvraag) trekken. Bespreek de meetresultaten met je groepje en de bijzonderheden die je gezien hebt

- Waren er verschillen in de groei?
- Welke verschillen heb je gezien?
- Kloppen de verschillen met jullie hypothese?
- Waarom denk je dat de conclusie hetzelfde of juist anders is dan je hypothese?
- Extra: Is deze manier van zaaien en kweken beter of slechter dan de manier die je al kende?

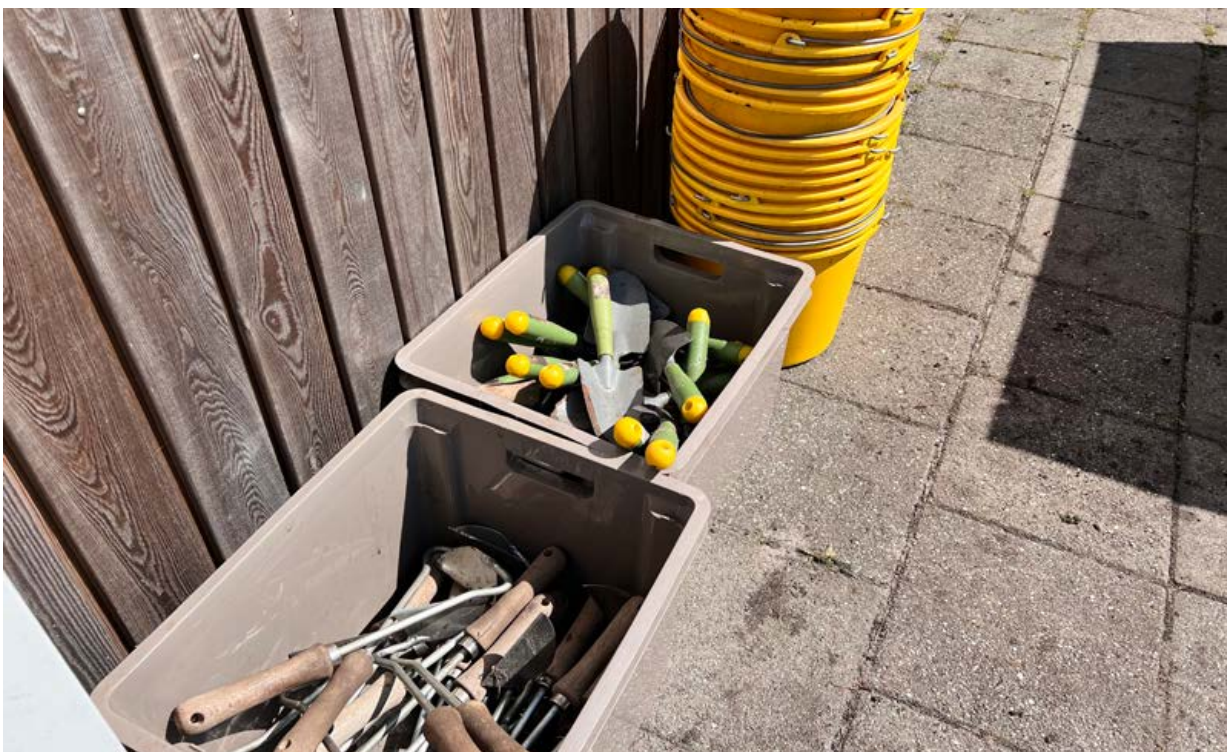
Schrijf het belangrijkste van wat je besproken hebt op.

Presenteren

Ieder groepje maakt en geeft een korte presentatie aan de rest van de klas. Dit vertel je in je presentatie:

1. Wat was jullie onderzoeksvraag?
2. Wat was jullie hypothese?
3. Wat was jullie conclusie?
4. Waarom denken jullie dat je conclusie hetzelfde of juist anders was als jullie hypothese?
5. Is de manier van zaaien en kweken van jullie onderzoeksvraag beter of slechter dan de manier die je al kende?

Spreek af wie de presentatie geeft en oefen deze met elkaar. Laat ook de tekeningen, foto's of het filmpje zien.

6.9 Veilig werken

Ga je aan de slag in de tuin, zorg dan voor een veilige omgeving. Maak goede afspraken om ongelukken te voorkomen. En als er toch een ongeluk gebeurt, is het goed om te weten hoe je moet handelen.

Niet alleen de fysieke veiligheid is van belang, maar ook een veilig leer- en werkklimaat voor kinderen en medewerkers. Informeer je over wettelijke verplichtingen rondom veilig werken met kwetsbare groepen, zoals kinderen. Voorkom onveilige situaties zoveel mogelijk en ken je rechten en plichten wanneer het onbedoeld toch misgaat.

Afspraken maken

De schooltuin is een uitdagende omgeving. Kinderen werken met gereedschap dat zij niet kennen. Ze weten nog niet dat ze niet over teeltbedden moeten lopen die ingezaaid zijn of vergeten dat in hun enthousiasme. Maak duidelijke afspraken over het gebruik van gereedschap, maar ook over praktische zaken zoals wanneer zij naar de wc mogen en waar ze wel en niet mogen komen. Een voorbeeld is toestemming krijgen voordat je de waterpomp gebruikt.

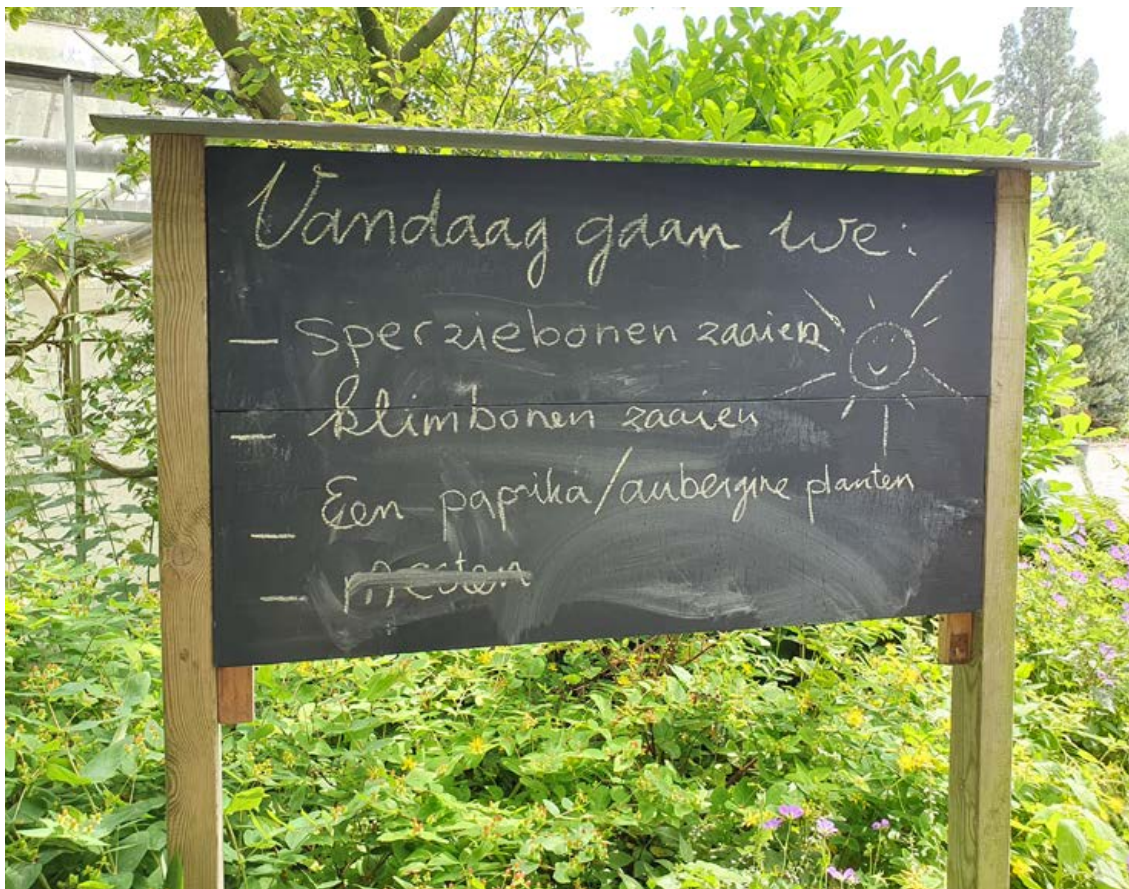
Afspraken rondom veiligheid

Afspraken vóórdat de kinderen naar de tuin komen

- Kleding die past bij het werk en het weer. Kleding die vies mag worden, en past bij de weersomstandigheden. Warm genoeg in de winter, waterdicht in de regen en bij warmte en felle zon een pet, zonnebrand en lange mouwen.
- Schoeisel is ook een vorm van bescherming. In de zomer lijkt het aantrekkelijk om met blote voeten of op slippers rond te lopen, maar er kan scherp gereedschap op de grond liggen tijdens het tuinieren. Niet doen dus.

Afspraken in de tuin

- Maak afspraken over het gebruik van het gereedschap. Mogen de kinderen het zelf pakken? Hebben ze hun eigen setje of delen ze dat met elkaar? Mogen ze alles zelfstandig gebruiken? En hoe ruimen ze het weer op?
- Er is gereedschap dat bij onjuist gebruik tot ongelukken kan leiden. Stelen van schoffels moet je niet als zwaard gebruiken. Harkjes niet op de grond laten liggen. Als de punten omhoog staan, kan dat leiden tot letsel.
- Benoem gedrag dat je wil zien. Bijvoorbeeld: ben je klaar met je gereedschap? Leg het dan terug in het berghok. (En niet: laat het gereedschap niet in de tuin slingeren).
- Laat kinderen de afspraken die je maakt herhalen. Vraag aan het begin van iedere activiteit waarbij afspraken nodig zijn aan de kinderen wat deze zijn. Dat is effectiever dan dat jij het zelf nogmaals vertelt.
- Je kunt de 'tuinafspraken' op een vaste locatie opschrijven; bijvoorbeeld op een krijtbord, waar ook het programma van de schooltuinles op staat.

EHBO

Voorkomen is beter dan genezen. Maar een ongelukje kan altijd gebeuren. Een kind kan een enkel verzwikken, een schaafwond oplopen of gestoken worden door een insect. Het is wettelijk verplicht dat op een school of in de schooltuin EHBO-spullen aanwezig zijn. Ook is er op iedere school minstens één persoon die een bedrijfshulpverlenings (BHV) certificaat bezit en weet wat te doen in het geval van een ongeluk. Zorg dat bij iedereen bekend is waar de EHBO-spullen zijn en wie de BHV'er is.

Ligt de schooltuin wat verder weg van de school, dan is het handig als daar een EHBO-set aanwezig is. Het is niet verplicht, maar wel verstandig als er altijd een begeleider is met een EHBO-diploma.

Is er geen stromend water in de tuin? Zorg dan in ieder geval altijd voor een fles schoon water waar je een eventuele wond mee kan schoonspelen.

Zorg dat de volgende spullen bij de EHBO-set aanwezig zijn:

Een tekenpen, een uitzuigpompje voor insectenbeten, antiprikzalf tegen de jeuk en watervaste pleisters om een wondje schoon te houden.

Wettelijke aansprakelijkheid en verzekering

Als het toch een keer misgaat, wie is er dan aansprakelijk voor fysieke of materiële schade? Scholen zijn op basis van de arbeidsomstandighedenwet verplicht zich te verzekeren tegen schade die ontstaat door (onbewust) onrechtmatig handelen of het niet voldoen aan de zorgplicht door medewerkers. Ook vrijwilligers die in opdracht van de school activiteiten begeleiden zijn gedekt door deze verzekering. Dit staat omschreven in het veiligheidsplan van de school en in de schoolgids. Als een basisschoolleerling schade veroorzaakt, zijn de ouders aansprakelijk. Soms heeft de school ook een extra verzekering afgesloten voor de handelingen van leerlingen tijdens schooluren.

Is de schooltuin op een externe locatie, dan heeft de school in het veiligheidsplan beschreven hoe de aansprakelijkheid geregeld is tijdens het vervoer en op de locatie zelf. Ben je als begeleider of lesgever onzeker over hoe de aansprakelijkheid geregeld is, vraag dit dan na bij de school.

Alle gemeenten die aangesloten zijn bij de VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten) hebben een vrijwilligers aansprakelijkheidsverzekering afgesloten voor inwoners van hun gemeente. Daar kan een beroep op worden gedaan in het geval van schade veroorzaakt door een vrijwilliger op een schooltuincomplex of een volkstuinvereniging. Tot slot kan het zijn dat een (schooltuin)vereniging ook zelf een verzekering heeft.

Verklaring Omtrent het Gedrag

Als je met kwetsbare groepen werkt, zoals kinderen, is een Verklaring Omtrent het Gedrag (V.O.G) soms verplicht. Deze verplichting geldt voor alle betaalde medewerkers van een school én voor overblijfskrachten. Voor andere vrijwilligers is een V.O.G niet verplicht, maar de school mag hier wel om vragen. De school kan een aanvraag voor een V.O.G. eenvoudig digitaal klaarzetten, waarna de werknemer of vrijwilliger deze bij Justis aan kan vragen.

Justis is de screeningsautoriteit van het ministerie van Justitie en Veiligheid. Justis screent het justitieel verleden van een (toekomstige) betaalde of onbetaalde medewerker en bekijkt of deze de gevraagde functie al dan niet veilig uit kan en mag voeren. Als er geen bezwaar is, geeft Justis een V.O.G. af.

Lesbevoegdheid in de schooltuin

Om als leraar in het basisonderwijs te mogen werken heb je een afgeronde hbo-opleiding leraar basisonderwijs (pabo) nodig of de academische lerarenopleiding onderwijs (alpo). Niet alle schooltuinondersteuners hebben dat diploma. Daarom blijft de leerkracht altijd eindverantwoordelijk voor de groep en moet aanwezig zijn. De schooltuinondersteuner heeft expertise over moestuinieren met kinderen en mag in aanwezigheid van de leerkracht gewoon lesgeven.

Meld situaties die je lastig vindt tijdens het begeleiden van het schooltuinieren bij de leerkracht. Je kunt de leerkracht om advies vragen om gedrag van kinderen beter te duiden en te begeleiden. Het is fijn als de leerkracht de taak van pedagogisch begeleider op zich neemt, zoals het corrigeren van ongepast gedrag. Zo kun je je als schooltuinbegeleider bezighouden met het overbrengen van de inhoud.